

Hannu Salmi

PARAS MAHDOLLISISTA MAILMOISTA

Yhteiskunta ja sivistys TV-sarjassa Star Trek

TV-sarja *Star Trek* kuuluu amerikkalaisen television suosituimpiin sarjoihin. Sen maine on vuosien saatossa vain kasvanut. Sarjaa valmistettiin vuosina 1966-69 kaiken kaikkiaan 79 jaksoa.¹ Tuottaja Gene Roddenberry kutsui sarjaansa nimellä *Wagon Train to the stars*.² Peruasetelmaltaan sarja oli siis aivan kuin western: preerialla vaeltavan karavaanin tilalla vain oli avaruusalus Enterprise.

Star Trek sijoittuu etäiseen tulevaisuuteen, 2200-luvulle, jolloin valtioita ei enää ole ja maapallo on liittynyt useiden planeettojen muodostamaan liittoutumaan (United Federation of Planets).³ Tästä huolimatta liittoutuman asialla liikkuvan Enterprisen miehistö on yhtä poikkeusta lukuunottamatta maapallolta. Vain herra Spock on *alien*, vulcanuslainen. Yhdistyneiden planeettojen sijasta Enterprisen miehistö muistuttaa enemmän Yhdistyneitä kansakuntia: mukaan ovat amerikkalaisten ohella päässeet aasialaiset (Sulu, luutnantti Radha), afrikkalaiset (tri M'Benga, luutnantti Uhura) ja eurooppalaiset (Chekov, DeSalle, Jaeger, tri Sanchez, geologi D'Amato). 'Hyvien' liittoutuman vastapoolina on joissakin *Star Trek* -jaksoissa outo kansa nimeltä klingonit (mm. jaksoissa *Errand of Mercy* ja *Friday's Child*). Klingoneita useammin *Star Trekin* väki joutuu tekemisiin uusien, tuntemattomien kulttuurien kanssa. Uusien sivilisaatioiden etsintä onkin sarjan perusidea: Enterprise on viiden vuoden mittaisella tutkimusretkellä vihoviimeisellä rajaseudulla, avaruudessa (alkutekstien sanat: "Space, the final frontier...").

Star Trekin tapahtumapaikkoja ovat avaruusalus Enterprise sekä vieras maailma, jonka kanssa avaruusaluksen väki tekee tuttavuutta. Jaksojen rakenne on toistuvasti samankaltainen. Ensimmäinen näemme prologin, jossa selkkailu käynnistyy: ongelma syntyy. Yleensä ensimmäinen kohtaaminen tapahtuu Enterprisen kommentosillalla, josta avautuu näkymä

avaruuteen: lähestytään uutta maailmaa, uutta seikkailua. Paikalla ovat sarjan keskeiset henkilöt: kapteeni James T. Kirk (William Shatner), varakapteeni Spock (Leonard Nimoy), aluksen lääkäri tri McCoy (DeForest Kelley), konemestari Scott (James Doohan), luutnantti Sulu (George Takei) sekä aluksen radisti luutnantti Uhura (Michelle Nichols). Tämän jälkeen seuraavat alkutekstit. Näemme tyhjän avaruuden, ja selostusaäni kertoo: "Space, the final frontier. These are the voyages of the starship Enterprise, its five year mission to explore strange, new worlds, to seek out new life and new civilizations, to boldly go where no man has gone before!" Selostuksen jatkuessa Enterprise syöksyy läpi avaruuden, ja ruutuun ilmestyy teksti "Star Trek". Seikkailu alkaa.

Miehinen demokratia

Sarjan kuluessa Enterprise on usein saanut hoidettavakseen tärkeitä, humanitäärisiä tehtäviä (lääkekuljetukset jaksoissa *Whom Gods Destroy* ja *The Galileo Seven*, vaikeuksiin joutuneiden kaukaisten siirtokuntien auttaminen jaksoissa *Operation - Annihilate!* ja *This Side of Paradise*, jne.). Ensimmäisessä Enterprise on kuitenkin armeijan sotilasalus, joka suorittaa luonteeltaan sotilaallisia tehtäviä (esimerkiksi taistelu klingoneita vastaan, uusien sivilisaatioiden taivuttelu Liiton jäseniksi). Niinpä Enterprisen hierarkia on jyrkän sotilaallinen. Päätökset tehdään aina armeijamaisen vastuunotto-prosessin mukaisesti. Mikäli lipsahduksia saattaa, seuraksena on sota-oikeudenkäynti. Näin tapahtuu mm. jaksoissa *Space Seed*, *Menagerie* ja *Court Martial*.

Star Trekin sotilaallinen maailma on hyvin selvästi ja avoimesti miehinen. Naisille ei sarjassa anneta paljoakaan vaikuttamisen mahdollisuuksia. Siksi Enterprisen kommentosillan henkilöistä luutnantti

Uhuran tehtävät ovatkin kuvaavia: hän on perinteinen sihteerin aluksen keskus, joka toteuttaa kapteeni Kirkin määräyksiä, puhuu kapteeninsa suulla. Enterprisen henkilökunnasta naisia ei juuri löydy, ei ainakaan keskeisistä rooleista. Tässä suhteessa kiintoisa on jakso Space Seed, jossa nainen, historioitsija Marla McGivers asetetaan tarinan keskiöön. McGivers osoittautuu jaksossa Enterprisen heikoksi lenkiksi, joka antautuu pahan diktaattorin Khanin valtaan ja on valmis pettämään kapteeni Kirkin luottamuksen. Petollisia naisia löytyy *Star Trekistä* yllin kyllin, mutta yleensä he eivät kuulu Enterprisen väkeen vaan ovat sen vastapooli, vieraan sivilisaation petollisia edustajia, kuten jaksossa Cat Spaw, That Which Survives ja Is There No Truth in Beauty. Jaksossa Turnabout Intruder näemme sukupuoliroolien kannalta sarjan mielenkiintoisimman jakson. Kirkin opiskelutoveri, naisupseeri Janice Lester ei ole saanut ohjattavakseen tähtilaivaa vain siksi, että on nainen. Kateellisenä Lester yrittää turvautua haikäilemättömiin keinoihin: hän siirittää sielunsa Kirkin ruumiiseen päästäkseen kerrankin avaruusaluksen johtoon. Lopulta paljastuu *Star Trekin* näkemys: Janice Lester on naisena ailahteleva ja siksi soveltumaton johtotehtäviin.

United Federation of Planets -liittoutuman alueella vallitsee demokratia. Kauas historiaan ovat jääneet totalitarismin ja yksinvaltiuden ajat: hirmuvaltiaat Aleksanteri Suuri, Caesar, Napoleon, Hitler, Lee Kuan ja Krotus todetaan jaksossa Whom Gods Destroy menneen ajan ilmiöiksi. Demokratia on *Star Trekin* mukaan yksi kulttuurirevoluution suurimpia hedelmiä, osa herderiläistä luonnollisen valtion kehitystä.⁴ Totalitarismi merkitsisi ihmisen paluuta takaisin villi-ihmisen asteelle, sillä valta turmelee kantajansa. Jaksossa Plato's Stepchildren tämä muotoutuu lentäväksi lauseeksi: "Uncontrolled power will turn even saints into savages." Ylevät ajatukset muuttuvat nopeasti merkityksettömiksi. Tässä episodissa avaruudessa on tuhansia vuosia elänyt yhteisö, joka pitää Platonin oppeja ehdottomina lähtökohtinaan. Yhteisö kutsuu itseään tasavallaksi, mutta sen johtaja Parmeneides on käytännössä tyranni. Itse asiassa yhteisö koostuu 'akateemikoista', filosofiista, jotka ovat kehittäneet henkiset voimavaransa mahtavaksi, kaikkivaltiaaksi instrumentiksi. Paras 'filosofi' on Parmeneides, joka pystyy telepaattisilla voimillaan alistamaan kenet tahansa.

Vaikka julma historia onkin ohitettu, yhteiskunta on koko ajan vaarassa luisua väärille raiteille. Whom Gods Destroy -jaksossa mielenvikaisuudesta kärsivä Garth janoaa koko universumin valtiutta. Viime hetkellä kapteeni Kirk joukkoineen taltuttaa Garthin ja hoitaa hänet uudella ihmelääkkeellä, joka parantaa mielenvikaisuuden lopullisesti. Pian Carth on säyseä kuin lobotomian läpäissyt. Niin ikään jak-

sossa Space Seed Khan yrittää vallata Enterprisen ja tähtää koko maailmankaikkeuden herruuteen. Jaksossa lopussa Khan vangitaan, mutta kapteeni Kirk päätyykin yllättävään ratkaisuun: hän jättää Khanin seurueineen autiolle, vihamieliselle planeetalle, eristyksiin "sivistyksen" ulkopuolelle. Spock toteaa lakonisesti: "Olisi mielenkiintoista palata tänne 100 vuoden kuluttua, niin näkisimme, millaista viljaa on kasvanut siemenestä, jonka tänään kylvitte!"

Koska järjestelmä on koko ajan vaarassa, on Enterprisen miehistöllä jatkuvasti työtä. Päämääränä on kuitenkin sodan välttäminen ja vieraiden elämänmuotojen ehdoton kunnioittaminen. Joskus menneisyydessä sota on tosin ollut välttämätön: verellä ja raudalla on luotu demokratia, jota kapteeni Kirk arvostaa yli kaiken. Tätä planeettojen yhdistymissotaa Kirk puolustaa jaksossa Whom Gods Destroy sanoin: "They were humanitarians and statesmen... and they had a dream that made Mr. Spock and me friends..." *Star Trekin* filosofioivaan sävyyn liittyy, ettei Kirkin asennetta kuvata aivan ehdottomana totena. Jaksossa Errand of Mercy kaiken fyysisyyden ulkopuolelle siirtyneet rauhanomaiset olennot antavat Enterprisen välle opetuksen. Hetkeksi ihmisen illusoriseen asuun kätkeytyneet organialaiset estävät ihmisten ja klingonien yhtenöön. Jaksossa lopussa Kirk joutuu toteamaan: "Minua nolostuttaa. Raivosin organialaisille, kun he estivät sodan. Pidämme itseämme maailmankaikkeuden mahtavimpina olentoina. On hämmentävää huomata, että olemme erehtyneet." Space Seed -jaksossa jumalaa teeskennellyt Kirk joutuu siis huomaamaan inhimillisyytensä, toisin sanoen puutteellisuutensa.

Star Trekin Enterprisen miehistön keskeisiä periaatteita on muiden elämänmuotojen kunnioittaminen. Kuitenkin Enterprise liikkuu avaruudessa Liiton asialla tarkoituksenaan levittää demokratiaa universumiin. Käytännössä muiden elämänmuotojen kunnioittaminen jää usein vain kunnioittamiseksi, monissa jaksossa Enterprise puuttuu kapteeni Kirkin johdolla vieraiden kulttuurien asioihin (Errand of Mercy, A Piece of the Action). Vieraat sivilisaatiot saavat kyllä olla erilaisia, mutta on vain yksi universaali poliittinen järjestelmä: Liiton edustama demokratia. Jaksossa A piece of the Action Enterprise saapuu planeetalle, jolle Liiton alus on muinoin unohtanut Chicagon gangstereita käsittelevän kirjan The Chicago Mobs of the 20^{ies}. Planeetan asukkaille tästä teoksesta on tullut Pyhä Kirja, eräänlainen Raamattu, jonka varaan koko kulttuuri on rakennettu. Kun Enterprise saapuu paikalle, planeettaa hallitsevat Okmyxin ja Kraton gangsterikoplat. Kapteeni Kirk vetää johtopäätöksen: mikäli koplat saavat hallita, planeetta ajautuu täyteen anarkiaan. Katastrofi voitaisiin välttää vain, jos *yksi johtaja voisi hallita koko planeettaa*. Kapteeni Kirkin mukaan johtajuus vähitellen kasvattaisi Ok-

myxin moraalisesti tehtävänsä mittaiseksi. Niin Enterprise avustaa Okmyxin koko planeetan johtoon. *Star Trekin* käsityksen mukaan demokratia on siis perusluonteeltaan niin hyvää, että se riittää kasvattamaan ihmiset hyväksi. On siis olemassa absoluuttisesti *hyviä* yhteiskuntajärjestelmiä.

Samaan tapaan kuin Plato's Stepchildren, A Piece of the Action päättyy kapteeni Kirkin sanoihin, joissa Liitto lupaa valvoa planeetan jatkokehitystä. Liitto lupaa palata vuoden välein katsastamaan tilannetta. Liitto on siis demokratian vartija maailmankaikkeudessa. Vaistämättä tulee mieleen Yhdysvaltain omaksuma rooli kansainvälisessä politiikassa. Vuodesta 1776 Yhdysvallat on uskonut lähetystehtävänsä, velvoitukseensa levittää vapaan maailman ja demokratian periaatteita myös muille kansoille.⁵ Samaan tapaan toimii *Star Trekin* Liitto: se puuttuu muiden kulttuurien elämään, jos näyttää siltä, ettei demokratian universaali asia ota edistykseen.

Villeyden ja sivistyksen rajamailla

Star Trek muistuttaa monessa suhteessa lännenelokuva, lajityyppiä, jossa myös liikutaan *frontier*-alueella.⁶ Western-formula onkin sopinut *Star Trekin* ideologiaan saumattomasti: se on palvellut 1960-luvulla samaa Yhdysvaltain "lähetystehtävää" kuin lännenelokuva aikaisemmin. Western-kytkentöjä löytyy *Star Trekista* jo pelkästään tarinan tasolta: jaksossa Savage Curtain Enterprisen komentosillalle ilmestyy itse Abraham Lincoln, samoin jaksossa Spectre of the Gun katsoja joutuu suorastaan keskelle Dodge Cityä, jossa Clantonin klaani ja Wyatt Earp veljineen ottavat mittaa toisistaan.

Lännenelokuvalle tyypillinen ajatus sivistyksen ja villeyden kamppailusta on *Star Trekin* keskeisesti esillä.⁷ Buffalo Billin sanat "I stood between savagery and civilization most all my early days" toteutuvat tilanteessa, jossa Enterprisen väki, sivistyksen edustajat siirtyvät alukseltaan vieraille planeetalle. Tämä *siirtymäkuvasto* on *Star Trekin* keskeintä kuvastoa.

Ajatuksen frontier-alueella tapahtuvasta sivistyksen ja villeyden kohtaamisesta muotoili historioitsija Frederick Jackson Turner vuonna 1893 Amerikan historiallisen yhdistyksen kokouksessa pitämässään esitelmässä "The Significance of Frontier in American History". Turnerille *frontier* oli pyrkimystä käsitteellistää amerikkalaisten kansallista identiteettiä. Turnerin mukaan "todellinen amerikkalaisuus" syntyi juuri rajaseudun ponnisteluista, pyrkimyksestä eteenpäin.⁸

Myös *Star Trekin* konfrontaatiot sivistyksen ja villeyden välillä voisi tulkita pyrkimykseksi kulttuuriseen itseymmärrykseen. Ei ihme, että monet sarjan "vieraista" elämänmuodoista ja kulttuureista

muistuttavat kovasti meidän maapallolaista sivistystämme. Monet *Star Trekin* miljööt ovat hyvin anakronistisia: välillä törmäämme keskiaikaisiin ritareihin (Friday's Child), välillä rokokoo-linnaan (The Squire of Gothus), välillä taas antiikkiin (Plato's Stepchildren). Enterprisen väki selvittelee siis tieteiselokuvan kulisseissa suhdettaan omaan itseensä.

Useissa *Star Trekin* jaksoissa käsitellään myyttiä paratiisista (This Side of Paradise, Menagerie, Genesis). Voiko olla yhteiskuntaa, jossa vallitsee rikkumaton onni, täydellinen harmonia? Jaksossa This Side of Paradise tapaamme planeetan nimeltä Omikron Ceti 3, jonka väki elää onnellisessa symbioosissa merkillisten itiökasvien kanssa. Ihminen antaa itiöille kasvualustan, itiöt puolestaan ihmiselle täydellisen onnen. Pahaa-aavistamaton Enterprisen väki saapuu planeetalle, ja ennen pitkää kaikki kapteeni Kirkiä lukuunottamatta antautuvat onnen huumaan. Omikronin siirtokunnan johtaja Elias Sandoval, Spock ja Kirk käyvät kiinnostavan keskustelun.

Kirk: Tämäkö on muka paratiisi?

Sandoval: Meiltä ei puutu mitään.

Spock: Tämä on todellinen Eedenin puutarha, yhteishenki ja rakkaus vallitsee.

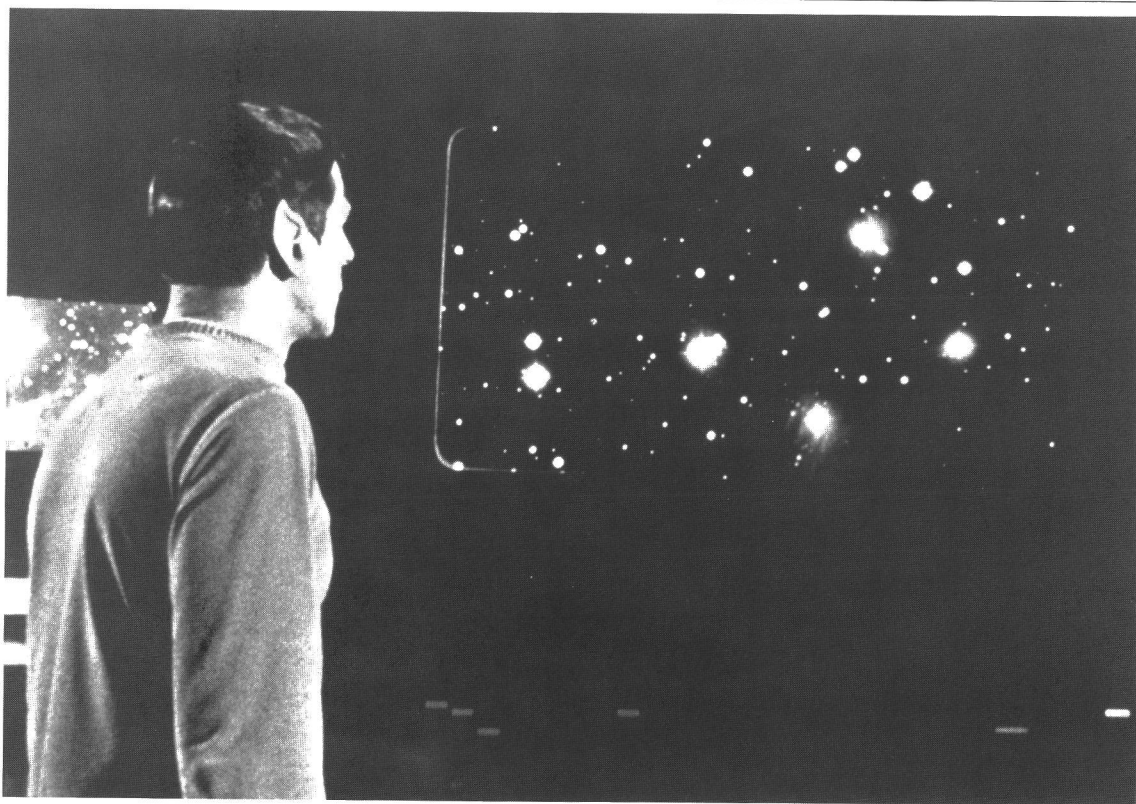
Kirk: Ei puutteita, ei tarpeita? Ei meidän ole määrää olla sellaisia. Ilman pyrkimystä olla enemmän kuin mitä on ihmisen taantuu.

Sandoval: Meillä on se, mitä tarvitsemme.

Kirk: Paitsi haasteita.

Kirkin mielestä periaate "kullekin tarpeidensa mukaan" ei siis kelpaa yhteiskunnan rakennuspuuksi. Ihmisen on ponnisteltava jatkuvasti eteenpäin. Jakson loppukohtauksessa Kirk kiteyttää: "Ehkä meitä ei ole tarkoitettu paratiisiin. Ehkä on tarkoitus, että meidän on kamppailtava, kiivettävä kynnet verissä aina ylöspäin. Emme ehkä voi käyskennellä luutun sävelten mukaan. Meidän on marssittava rummun tahdissa."

Valistuksenomainen edistysusko - jolla on aina ollut vankka sija amerikkalaisessa identiteetissä - on olennainen osa *Star Trekiä*. Kun Elias Sandoval havahtuu harhakuvistaan, hän toteaa pettyneenä: "We've done nothing here. No accomplishments. No progress. Three years wasted. We wanted to make this planet a garden." Vain vaikeudet auttavat ihmistä luomaan uutta, siksi ihminen ei saa pysähtyä paikalleen ja tyytyä illuusion onneen. Vain yhdessä jaksossa Kirk joutuu hyväksymään illuusion, tuottaja Gene Roddenberryn kirjoittamassa tarinassa Menagerie, jossa Talos-planeetan asukkaat suovat nuoruuden ja kauneuden illuusion invalidisoitu-neelle Chris Pikelle. Siinä harhakuvitelmat ovat lohdutuspalkinto, korvike menetyksestä. Jakso

päättyy startrekmaisen filosofoivasti taloslaisten Kirkille esittämään kysymykseen: “Kumpi lienee onnellisempi, Pike illuusioissa vai sinä todellisuudessa?”

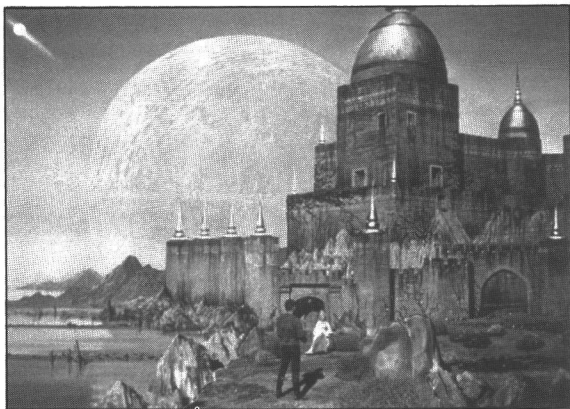
Onnea, paratiisia ei voi olla olemassa. Paratiisi on kadotettu jo kauan sitten; tähän viitataan jopa John Miltonin *Kadotettuun paratiisiin* tukeutuen jaksossa Space Seed, jossa Khan kysyy Kirkiltä: “Have you ever read Milton?” Ihmisen paratiisi ei ole onnellinen joutilaisuus, vaan pyrkimys oman sivistyksen luomiseen. Sandovalin sanat “Me halusimme tehdä tästä planeetasta puutarhan” tuovat mieleen Voltairin *Candiden* loppusanat “Viljelkäämme puutarhaamme!”⁹. Oma puutarhaansa on luomassa koko *Enterprisen* väki, joka yrittää viljellä kulttuuriaan universumin reuna-alueilla. United Federation of Planets levittäytyy *Enterprisen* mukana yhä kauemmas avaruuteen muuttaen villin luonnon kauniiksi puutarhaksi, sivistykseksi.

Valistuksenomainen käsitys kulttuurista hallitsee *Star Trekiä* niin kuin suurinta osaa populaarista amerikkalaisesta “kansanperinteestä”. Voltairin ajatteluun liittyi, että tiedon määrä koko ajan kasvaa ja että tieto on itse asiassa tie hyveeseen, kohti parempaa huomista, parempaa yhteiskuntaa. Näin on myös *Star Trekiä*: kaikki kulttuurit sijaitsevat jossakin kohdassa evoluution asteikolla (evolutionary scale), ja kehityksen päätepisteenä on - voisi

sanoa kulttuuri puhtaana energiana, jolloin yhteiskunta “henkistyy” ulos kaikesta fyysisyydestä (jakso *Errand of Mercy* todella esittää ihanteellisina organialaiset, jotka “have developed beyond the need of physical bodies”). Tällä edistyksen tiellä taivaltavat ihmiset - Kirkia lainaten - “kynnet verissä”.

On mielenkiintoista, että tästä edistysuskosta huolimatta *Star Trekiä* löytyy myös toisenlaisia sävyjä, jotka kuvaavat ambivalenssia uusien asioiden edessä: toisaalta näkemällä vierasta opimme uutta, toisaalta joutuessamme outojen asioiden keskelle takerrumme entistä tiukemmin siihen, mitä meillä on. Voltairelaisuuden vastapainona näyttää sarjasta löytyvän fatalistista leibnizilaisuutta, jonka mukaan ihmisten rakentama maailma on kuitenkin paras mahdollinen kaikista maailmoista.¹⁰

Enterprisen miehistö törmää tämän tästä uusiin kulttuureihin, toisinaan he viisastuvat (*Errand of Mercy*, *Menagerie*), mutta toisinaan he takertuvat entistä enemmän siihen, mitä on jo rakennettu ikään kuin se olisi ehdottomasti parasta (*That Which Survives, Whom Gods Destroy, Turnabout Intruder, This Side of Paradise*). *This Side of Paradise* -jaksossa kuvattu onnen tila, täydellinen harmonia, jossa ei olisi johtajia ja kaikki ihmiset olisivat tasavertaisia, ei voisi koskaan toteutua. On mielenkiintoista, että jaksossa Space Seed kapteeni Kirk

tuntee outoa sympatiaa diktaattori Khania kohtaan, joka siteeraa Miltonia sanoen, "Better to rule in hell than serve in heaven!" Tärkeämpää on saada taistella paikassa, jossa on kehittymisen mahdollisuudet, kuin olla pysähtynyt joutilaaseen onnen huumaan.

Kuten sanotti, *Star Trekin* maailmassa vallitsee tiukka hierarkia. On oltava johtajia, jotka ottavat vastuun. "Controlled power" - joka pienoiskoossa näkyy *Enterprisen* sisällä - esitetään ainoana realistisena yhteiskuntamuotona Omikron Cetin pysähtyneen tasapäisyyden ja Platonin lapsipuolien edustaman despotian välillä. *Enterprisen* sisäinen organisaatiomalli on paras kuviteltavissa oleva (tätä ikään kuin illustroidaan jaksoissa, joissa vallan käyttöä kontrolloidaan: Court Martial, Menagerie). Ei ihme, että pahin kriisitilanne *Star Trekin*ä sattuu, kun Kirk planeetan pinnalle päästyään yrittää yhteyttä emäalukseen ja huomaa jotakin sattuneen, kun vastausta ei kuulu. Pysähtyneisyyden painajainen valtaa Kirkin ja hän huokaisee lohduttomasti: "Enterprise is gone!" (jaksossa That Which Survives).

Näyttää siltä, että sivistyksen kohdalla *Enterprisen* edessä avautuva tie on laeva, ihmiskunnalla on paljon opittavaa - mutta yhteiskunta on jo löytänyt lopullisen, ideaalisen olomuotonsa. *Enterprisen* vastuuntuntoinen miehistö luotsaa väestöään läpi tähtisumujen ja karikkoisen kaikkeuden, kohti outoja maailmoja. Edessä ei avaudu Garthin sanojen mukaan "limitless power, limitless universe" vaan "new worlds, the final frontier".

Apollo ja Enterprise

Jo aikaisemmin on käynyt selville, että *Star Trekin* välittämät käsitykset yhteiskunnasta ja sivistyksestä voisi nähdä tarkoituksenmukaisina Yhdysvaltain poliittisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Ideologia-analyysin ongelmaksi kuitenkin nousee aina: miten välttyä pelkältä "tarkoituksenmukaisuuden" toteamiselta, miten ylittää kuilu tekstin ja sitä ympäröivän yhteiskunnan väliltä. Usein on tyydyttävä selkeiden linkkien puutteessa - pelkkien paralleelien osoittamiseen.¹¹

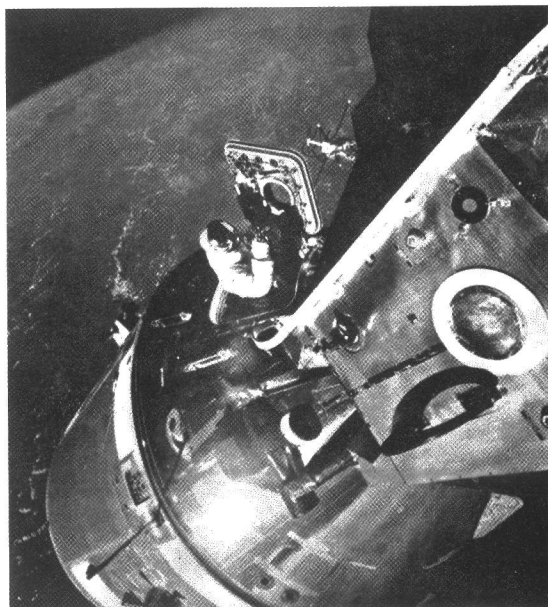
Star Trekin kaltaiselle kulttuurin tuotteelle voisi tietenkin löytää useitakin historiallisia konteksteja, jotka selittäisivat sen välittämät ideologiset merkitykset. Yksi konteksti voisi olla amerikkalaisen avaruusmatkailun historia, jolla on ollut olennainen merkitys 60-luvun länsimaisen edistysuskon muodostumisessa.

Jo virkaanastujaisvuonnaan 1961 Yhdysvaltain presidentti John F. Kennedy antoi julistuksen, jossa hän saneli NASA:n tehtäväksi järjestää amerikkalainen astronautti kuuhan ennen 1970-lukua. Avaruus oli hänen mukaansa "uusi valtameri, jonne ihmiset oli nyt kutsuttu purjehtimaan".¹² Samana vuonna Neuvostoliitto oli jo ehtinyt lähettää Juri Gagarinin ja Vostok 1 -aluksen maata kiertävälle radalle.

Kun vuonna 1963 käynnistetyt Apollo-ohjelman seurauksena Neil Armstrong 21. heinäkuuta 1969 astui Apollo XI -aluksen kapselista kuun pinnalle, presidentiltä saatu tehtävä oli täytetty - vieläpä koko maailman silmien edessä, sillä Armstrongin ensimmäiset askeleet kuussa näytettiin suorana TV-lähetystenä kautta maapallon.

Ei liene sattuma, että TV-sarjaa *Star Trek* tehtiin samanvaiheisesti Apollo-ohjelman ja kiihkeimmän kuuuntoilun kanssa. Yksi *Star Trekin* jakso Assignment: Earth (lähetyspäivä 27. syyskuuta 1968) jopa sijoittuu Apollo-ohjelman tiimoille. Tunteamattomasta syystä *Enterprisen* miehistö joutuu 1960-luvulle ja suoraan NASA:n avaruustukikohtaan.

Star Trekin välittämä maailmankuva, sen käsitys yhteiskunnasta ja sivistyksestä, voisi hyvin kuvastaa vuosien 1966-69 amerikkalaista mentaliteettia. On muistettava, että pyrkimys avaruuteen nähtiin hyvin kansallisena toimintana: Apollo-lentoja pidet-

tiin Yhdysvaltojen arvovallan lisääjänä, jonkinlaisena kansallisena suuryrityksenä, jonka onnistuminen oli kaikkien kunnan amerikkalaisten asia.¹³

1960-luvun lopussa usko teknologian avaamiin mahdollisuuksiin oli vahvempi kuin ehkä kertaaakaan aiemmin 1900-luvun aikana. Pertti Jotuni huudahti vuonna 1969 teoksessaan *Välilasku kuuhun*: "Tämä on avruuden aikakautta."¹⁴ Kun Apollo XI saatiin takaisin maapallolle, unelmat jatkuivat. Laskeutuminen kuuhun oli ollut vain "välilasku" paljon pidemmällä retkellä kohti tähtiä. Kun Viking-luotaimet vuonna 1976 laskeutuivat Marsiin, *Avaruusuotain*-lehti otsikoi artikkelinsa paljonpuhuvasti: "Vikingit valloittivat Marsin."¹⁵

70-luvun alkuvuodet olivat loputtomien UFO-havaintojen, Erich von Dänikenin "teorioiden" ja hillittömän edistysuskon aikaa. Spekuloitiin mahdollisuudella perustaa tukikohtia maan ja kuun väliin, niisanottuun Lagrangen pisteeseen, jossa taivaan-kappaleiden painovoimat kumoavat toisensa. Arvioitiin, että tulevaisuudessa kaksi kolmasosa maapallon väestöstä asuisi tällaisissa tukikohdissa.

Nämä unelmat sortuivat, kun maapallon väki vuonna 1973 ajautui vakavaan öljykriisiin. Paljastui, ettei *the final frontier* ollutkaan tähtien takana, avruuden käymättömillä korpimailla - vaan paljon lähempänä.

Star Trekin kaltaisella kulttuurin tuotteella oli epäilemättä tärkeä funktio 60-luvun lopun Yhdysvalloissa. Sen tehtävä oli uusintaa amerikkalaista identiteettiä, amerikkalaiselle yhteiskunnalle tärkeitä arvoja uuteen avaruusaikaan soveltuviksi. Vuosien 1966-69 Yhdysvalloissa se palveli pitkälti samaa tehtävää kuin western-viihde 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa. Oikeastaanhan *Star Trek* vain kuvitti jo tuttua amerikkalaisuuden mytologiaa.

On selviö, ettei öljykriisin jälkeen *Star Trekin* kaltaista fantasiaa tarvittu - vähään aikaan. Amerikkalainen - ja koko länsimainen identiteetti oli kärsinyt liian kovan kolauksen. Avaruusviihteen uusi nousukausi koitti vasta 70-luvun lopulla: syntyivät *Avaruusasema Alfa*, *Tähtien sota* - ja *Star Trek, the Movie*.

Viitteet:

1. Krediittitiedot ja lyhyet synopsit sarjan jaksoista löytyvät teoksesta *The Star Trek Guide. A Complete Listing of All Star Trek Shows*. New enlarged edition including cast and guest stars. Aeonian/Star Trek Series. Aeonian Press, Mattituck, N.Y. 1978. Sarjaa esitettiin 79 jaksoa. Tästä lukumäärästä puuttuu sarjan pilottijaksoksi kaavailtu *The Cage*, jota ei koskaan esitetty. Sen materiaalia tosin käytettiin jaksossa *The Menagerie*. Ks. lähemmin *The Star Trek Guide*, 5.

2. Stephen E. Whitfield & Gene Roddenberry, *The Making of Star Trek*. New York 1968, 22.

3. Muutamissa jaksossa tosin harrastetaan aikamatkailua. Esimerkiksi jaksossa *Tomorrow Is Yesterday* ja *Assignment: Earth* kapteeni Kirk ystävineen tupsahtaa vahingossa nykypäivään, siis 1960-luvun lopun Yhdysvaltoihin.

4. *Star Trekin* demokratiassa on yhteiskuntajärjestelmän kehityksen luonnollinen tulos. Tämän ajatuksen voi todella palauttaa jo Johann Gottfried Herderin ajatteluun. Herderin mukaan kansakunta ja valtio olivat *luonnollisia*, osa Jumalan/Luonnon säätämää ajasta aikaan säilyvää typologiaa. Herder toistikin kirjoituksissaan usein ilmaisua "luonnollinen valtio" (der natürliche Staat). Ks. lähemmin Johann Gottfried Herder, *Geist der Völker*. Deutsche Reihe Bd. 33. Ausgewählt von Wilhelm Rösse. Leipzig 1940, 20. Ks. myös Ernest Gellner, *Nations and Nationalism*. Worcester 1983, 48-49.

5. Ks. lähemmin Keijo Virtanen, *Atlantintyhteys. Tutkimus amerikkalaisesta kulttuurista, sen suhteesta ja välitymisestä Eurooppaan vuosina 1776-1917*. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 144. Helsinki 1988, 26-27.

6. Tähän kytkentään on kiinnittänyt huomiota myös William Blake Tyrrell suppeassa artikkelissaan. Ks. tarkemmin William Blake Tyrrell, "Star Trek as Myth and Television as Mythmaker". *Journal of Popular Culture*, Vol. X, Spring 1977 No. 4, 711-712. *Star Trekin* ja western-kirjallisuuden kytkennöistä ks. April Selley, "I Have Been, and Ever Shall Be, Your Friend": Star Trek, The Deerslayer and the American Romance". *Journal of Popular Culture*, Vol. XX, Summer 1986 No. 1, 89-104. Artikkelissa käsitellään *Star Trekin* yhtymäkoh- tia James Fennimore Cooperin lännenromaaneihin.

7. Sivistyksen ja villeyden tematiikasta lännenelokuvassa ks. esim. Hannu Salmi, "Lännenelokuvan binäärisestä analyysistä", *Synteesi* 1-2/1985, 54-63.

8. Ks. lähemmin Frederick Jackson Turner, "The Significance of the Frontier in American History". *A Documentary History of the United States*. Expanded and Updated Bicentennial Edition by Richard D. Heffner. Third edition. New York 1976, 183-191.

9. Vrt. Voltaire, *Candide*. Nouveaux Classiques Larousse. Paris 1970, 18.

10. Voltaire kirjoitti koko *Candide*-teoksensa tarkoituksellisesti Leibnizin fatalismia vastaan. Voltairalainen ja leibnizilainen ajattelutapa onkin tästä lähtien nähty toisilleen vastakkaisina. Ks. myös hakusana "kohtalo" (destin) teoksessa Voltaire, *Dictionnaire philosophique*. Tome troisième. Oeuvres complètes. Tome trente-neuvième. A Basle 1786, 274-279.

11. Hannu Salmi, "Historiakuvan ongelma elokuvassa". *Historiallinen Aikakauskirja* 3/1990.

12. Ks. lähemmin Pertti Jotuni, *Välilasku kuuhun. Avaruustutkimuksen vaihteita Sputnikista Apolloon*. Tampere 1969, 15.

13. Ks. esim. Keijo Virtanen, "60-luvun toiveet ja pettymykset: kulttuurihistoriallista tarkastelua", *Lähikuva* 4/1986, 128.

14. Jotuni 1969, 156.

15. *Avaruusuotain* 4/1976, 24.

